

УДК 378:613.8

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Ю.Ю. Мосейчук

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

У статті акцентовано увагу на потребі розробки та впровадження в освітній процес системи формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури в процесі неперервної професійної підготовки. Обґрунтовано необхідність використання загальнонаукових принципів у професійній підготовці майбутніх фахівців. Проаналізовано своєрідність та зміст загальнонаукових принципів як підґрунтя педагогічно виваженого процесу формування високого рівня культури здоров'я у майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: наукові підходи, система, професійна підготовка, культура здоров'я, майбутні учителі фізичної культури.

Професійна підготовка майбутніх фахівців, які здійснюватимуть фізичне виховання підростаючого покоління українських школярів висуває на одне із перших місць потребу формування високого рівня культури здоров'я. Нині саме культура здоров'я посідає провідну роль у процесі забезпечення високого рівня професійної компетентності та загальної культури учительських кадрів. Беручи до уваги ті факти, що більшість студентів не вміє самостійно зміцнювати своє здоров'я, потреба у системній роботі у цьому напрямку є вкрай вагомим. Учителі фізичної культури повинні бути прикладом для своїх вихованців щодо високого рівня культури здоров'я.

У Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012-2020 [1] роки підкреслено, що здоров'я необхідно розглядати як головний чинник і результат розвитку суспільства та складник людського благополуччя. На основі наведених фактів вважаємо, що головною вимогою часу є запровадження системності у професійну підготовку під час формування високого рівня культури здоров'я. Очевидним є і те, що майбутні учителі фізичної культури мають бути в авангарді та задавати позитивний тон у формуванні у своїх вихованців культури здоров'я.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ має реалізовуватися на основі науково обґрунтованої та належним чином апробованої системи, яка базується на активному впровадженні сучасних педагогічних інновацій в освітній процес та враховує концепцію неперервності. З педагогічної точки зору «система підготовки фахівця виступає засобом, спрямованим на реалізацію мети» [2, с. 516], а з методичної – доводить, що саме на основі системи можна об'єднати у цілісний процес більшість педагогічних впливів під час організації професійної підготовки.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить про те, що нині у педагогічній теорії розробляється низка напрямів досліджень, які дотичні або безпосередньо стосуються порушеної проблематики. Особливо цінними у зазначеному контексті є наукові доробки О. Анастасової, Б. Долинського, І. Кувшинової, О. Міхеєнка, Г. Мешко, у яких висвітлено потенціал здоров'язбережувальних та здоров'язміцнювальних технологій. Встановлено, що доцільність формування культури здоров'я майбутніх учителів у процесі професійної підготовки обґрунтовано у науковому доробку С. Кириленко та Т. Рикова. До того ж О. Мельником проаналізовано потенціал системного підходу у процесі формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

Як доводять педагоги [3; 4], професійна підготовка майбутніх фахівців неодмінно має базуватися на певних вихідних положеннях, тобто принципах. У цьому контексті очевидно те, що в системі формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури в процесі неперервної професійної підготовки пріоритетне місце повинно бути відведено загальнонауковим принципам. Однак цим питанням у науковій літературі приділено не так багато уваги, що й спонукало нас до більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті – проаналізувати та розкрити своєрідність реалізації загальнонаукових принципів, що покладені в основу системи формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури.

Системні дослідження у напрямку формування у майбутніх учителів фізичної культури високого рівня культури здоров'я були зосереджені на пошук наукових засобів, за допомогою яких можна проаналізувати цілісність досліджуваного об'єкта та схарактеризувати властивості, ознаки, які роблять об'єкт цілісною системою. Тобто, для того, щоб всебічно розвивати професійну діяльність до формування культури здоров'я у студентів, необхідно опанувати ідею про співвідношення цілого і частини та вивчити її внутрішню будову, встановити її компоненти, функції, виявити ті чинники, завдяки яким вона існує як цілісна і буде виявляти себе як відносно самостійна.

Головними чинниками системи формування культури здоров'я студентів факультетів фізичного виховання є принципи, які розглядаємо у якості «початку, основи, підвалини діяльності» [5]. У статті І. Маріонди та Е. Сивохопа наведено таке бачення принципів як: «узагальнена система вимог, які охоплюють усі аспекти навчально-виховної роботи у конкретному напрямі» [6, с. 63]. У своєму дослідженні загальнонаукові принципи розуміємо як стрижневі положення, яких необхідно дотримуватися у формуванні культури здоров'я студентів факультетів фізичного виховання, що визначають методологічну спрямованість усієї діяльності та допомагають майбутнім фахівцям усвідомити цінність здоров'я.

Зупинимось на виокремленні спектру принципів, які складають основу формування культури здоров'я студентів факультетів фізичного виховання. Відзначимо, що у цьому питанні існують різноманітні погляди та позиції науковців. Так, цікавим вважаємо позицію Л. Сливки, що доцільно «реалізувати в університетській підготовці майбутніх учителів низку принципів, як-от: відкритості (систематичне наповнення, оновлення, удосконалення знань про методику здоров'яорієнтованої освіти), плюралізму (уможливорює варіативність «авторського» підходу викладача до організації занять на основі інваріативного змісту програми дисциплін), принцип компаративізму (дозволяє порівнювати вітчизняну теорію та практику здоров'язбережувального виховання із зарубіжними надбаннями у цій сфері, що стає підґрунтям для об'єктивної оцінки досвіду українських теоретиків і практиків)» [7, с. 246].

До переліку принципів формування валеологічного світогляду І. Маріонди та Е. Сивохоп віднесли такі: цілеспрямованість валеологічного виховання; поєднання керівництва з боку педагогів з ініціативою й валеологічною самодіяльністю студентів; повага до особистості, поєднана з розумною вимогливістю до неї; опора на позитивне в людині; систематичність і послідовність валеологічної освіти; єдність валео-педагогічних вимог різних соціальних інститутів; єдність валеологічної свідомості й поведінки; природовідповідність; культуровідповідність; народність; етнізація [6, с. 63]. Наведений перелік принципів вважаємо доволі цікавим, хоча й визнаємо, що поряд із специфічними принципами автори наводять й загальнонаукові принципи. Тому таке наукове бачення не можемо взяти за основу у нашому дослідженні питань формування культури здоров'я в майбутніх учителів фізичної культури.

Проведений ретроспективний аналіз проблеми конкретизації сукупності загальнонаукових принципів дозволив виокремити необхідний і достатній, на наш погляд, спектр загальнонаукових принципів як: науковості, безперервності та професійної спрямованості, міжпредметних зв'язків, систематичності та послідовності, доступності, свідомості й активності, координації, гуманізації, рефлексивності. Ця сукупність принципів, з нашої точки зору, в умовах організації освітнього середовища у ВНЗ, які готують фахівців фізичного виховання є достатньою для формування кваліфікованого фахівця-професіонала учителя фізичної культури, що володіє високим рівнем професійної культури у цілому та має сформовані усі показники культури здоров'я відповідно до сучасних вимог ринку праці педагогічних кадрів. Вважаємо, що представлені принципи також дозволять забезпечити високий ступінь стандартизації освіти в галузі фізичного виховання, можливості створення багаторівневих програм навчання на різних ступенях професійної підготовки в рамках освітнього середовища ВНЗ.

Принцип науковості означає опору на науку як на джерело системи законів, закономірностей, понять, фактів про здоров'я у цілому та про культуру здоров'я зокрема, і виявляється, насамперед, у відборі конкретного навчального матеріалу. На основі цього принципу усі розроблені програми навчальних предметів повинні охоплювати основи змісту освіти

відповідно до вимог Державних стандартів, а також передбачати такі завдання: показувати майбутнім фахівцям перспективи високого рівня культури здоров'я, здатність науки розкривати об'єктивну істину на основі пізнання сутності, глибоких внутрішніх зв'язків явищ і оволодіння теоріями.

У практичному аспекті ми прагнули також, щоб принцип науковості знайшов своє відображення і в методах навчання. Найбільшою мірою він реалізується при раціональному поєднанні методів навчання з методами самої науки (спостереження, експеримент, висування і обґрунтування гіпотез, моделювання, аналіз, синтез, індукція, дедукція). Наразі методи науки міцно входять і в педагогічний процес, що підсилює дослідницьку діяльність в професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури та забезпечує розвиток творчих здібностей студентів під час непевного процесу формування у них високого рівня культури здоров'я засобами фізичного виховання.

Принцип безперервності та професійної спрямованості освіти розглядався нами як фундаментальний принцип стратегії розвитку, формування і виховання особистості протягом усього періоду навчання, досягнення особистістю відповідно до її інтересів, потреб і здібностей вершин фахової майстерності в професійній діяльності як учителя фізичної культури. У найбільш загальному контексті професійна спрямованість передбачає взаємодію цілей, змісту, форм, методів, засобів, які використовуються в освітньому процесі, з характером і змістом різних видів діяльності, що становить сутність професії учителя фізичної культури, що володіє високим рівнем культури здоров'я.

У нашому баченні, саме безперервна професійна підготовка створює можливість опанувати певний фах (спеціальність) у структурі безперервної освіти, пройти всі стадії навчання: початкове (профіль) – середню професійну – підвищений рівень – вищу професійну освіту, а також отримати при цьому ОКР «бакалавр» та «магістр». Принцип безперервності та професійної спрямованості націлений на забезпечення неперервності особистісного та професійного розвитку в процесі оволодіння професією. Це відбувається шляхом наповнення змісту освіти, процесу навчання професійно спрямованими поняттями, категоріями, засобами і способами формування знань, умінь, навичок, цінностей і норм поведінки у сфері культури здоров'я. У цілому цей принцип конкретизує об'єкти, предмети і явища в зв'язку з об'єктивними потребами і специфічними особливостями професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

В основі принципу міжпредметних зв'язків стосовно організації освітньої діяльності в умовах формування культури здоров'я студентів факультетів фізичного виховання лежить ідея виявлення інваріанту змісту організації освітньої діяльності для різних ступенів освіти за рахунок інтеграції знань, що призводить до сутнісних змін в їх структурі на основі взаємодії наук. Необхідним є виділення трьох рівнів міжпредметності: загальнонаукового, міждисциплінарного і внутрішньодисциплінарного. Загальнонауковий рівень передбачає єдність соціальних, економічних, логіко-пізнавальних, лінгвoseмантичних, педагогічних, психологічних, фізіологічних, науково-технологічних, професійних факторів, втілених в професійно-кваліфікаційних характеристиках на певних ОКР рівнях, які може здобути майбутній учитель фізичної культури. Під час реалізації міждисциплінарного рівня акцент наголошують на якості системотвірних факторів в теорії побудови стандартів, функцій і принципів структурування змісту окремих дисциплін для різних ОКР, розглядаючи їх в рамках професійної підготовки. Внутрішньодисциплінарний рівень передбачає доведення освітніх процесів від закономірностей загальних до часткових, що забезпечує зближення змісту професійної діяльності в різних професійних полях.

У найбільш загальному контексті принцип міжпредметних зв'язків дає змогу налагодити взаємодію категорій, понять, явищ і процесів, що розглядаються різними науками, навчальними дисциплінами, що мають спільні взаємозв'язки. Так, на загальному методологічному рівні взаємодія забезпечується шляхом синтезу в навчальних предметах, в педагогічних процесах на основі міжпредметних зв'язків.

На основі впровадження принципу систематичності та послідовності можна забезпечити цілісність побудови і взаємозв'язок окремих підсистем (коледж – ВНЗ – післядипломна освіта). Він базується на послідовності та поєднанні теоретичного та практичного навчання, навчально-пізнавальної та навчально-практичної діяльності. Цей принцип передбачає взаємозв'язок в обґрунтуванні нових типів професійних освітніх установ, в створенні технологій професійного

навчання майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я. У нашому баченні, такий принцип має безкомпромісне значення при обґрунтуванні змісту професійної освіти, розробці педагогічної системи формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури. Системність та послідовність виявляється в окремих процесах, явищах загальної та диференційованої частин, інваріантних (що залишаються незмінними при певному перетворенні) і варіантних (видозмінюються, що відображають відмінності у виконанні завдання, плану) компонентів.

Відзначимо, що принцип доступності передбачає розчленування навчального процесу на структурні елементи (операції) і забезпечує їх тиражування з метою масового впровадження в практику. На основі цього принципу пройшов поділ навчально-виховного процесу на стадії, цикли, закінчені етапи навчання, що дають можливість після завершення навчання отримати документ про освіту та кваліфікацію для працевлаштування в разі потреби і продовжити освіту в необхідних ситуаціях. Доступність виражається в єдності інтердисциплінарної взаємодії, логічному синтезі філософських, соціально-економічних, природничо-наукових, спеціальних, технологічних знань про здоров'я та культуру здоров'я. Даний принцип доцільно реалізовувати в процесі практичного навчання майбутніх учителів фізичної культури в системі професійної підготовки, а також в побудові навчальних предметів.

У процесі дослідження ми врахували доцільність впровадження принципу свідомості та активності, який спрямований на самостійний вибір вектору руху студентів факультетів фізичного виховання в освітньому просторі. Цей принцип передбачає, що для забезпечення студентів усвідомленого руху в освітньому просторі необхідно створити технології «стикування» професійних освітніх програм, різних спеціальностей і різних ступенів, рівнів між собою.

У найзагальнішому сенсі принцип координації означає впорядкування, узгодження, приведення до ладу практичних дій та складових частин. Сутність його полягає в забезпеченні цілісності процесу формування культури здоров'я та обумовлює взаємозв'язок. Він передбачає узгодження діяльності всіх суб'єктів навчання і націлений на координацію роботи всіх складових ланок освітнього процесу. Цей принцип дозволяє чітко визначити мету діяльності викладача, послідовність і логічність її досягнення під час планомірної роботи. Він має на меті зіставлення цілей, ресурсів, форм, методів і результатів діяльності до формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури. У процесі професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури, саме координація призведе до отримання універсальних знань, способів діяльності та їх об'єднання в професійні компетенції. Координація розвиває свободу мислення, формує творчі здібності майбутніх учителів фізичної культури.

Як відомо, педагогічний сенс принципу гуманізації зумовлений двома чинниками. По-перше, гуманізм складає фундамент взаємин і взаємодій між усіма суб'єктами освітнього процесу упродовж формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури у процесі неперервної професійної підготовки. По-друге, цей принцип передбачає гуманізацію всього освітнього процесу, його цілей, методів, засобів взаємодій на всіх етапах професійного становлення майбутнього учителя і призводить до створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей фахівця. Отже, практична роль цього принципу полягає в тому, що він розкриває філантропію професійної підготовки як процесу здобування знань і досвіду, в якому відповідальність за результати навчання розподіляється між учасниками цього процесу (викладачами та студентами). Причому студент бере на себе зобов'язання активно використовувати всі наявні можливості для засвоєння і застосування знань, перетворюючи їх в компетенції.

Принцип рефлексивності важливий в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яким притаманний високий рівень культури здоров'я, оскільки він вимагає від студентів вміння спиратися на власний досвід в процесі пізнання, і становить емпіричну основу формування професійної позиції щодо даного виду діяльності. У процесі рефлексивного аналізу і самооцінки своїх дій і діяльності студенти, звертаючись до свого життєвого досвіду, переносять його в сферу професійної діяльності, знайшовши шлях саморозвитку, коригування своєї поведінки, діяльності, відносин в процесі навчання. Визначення майбутніми учителями фізичної культури траєкторії власного розвитку і професійного зростання в процесі професійної діяльності є основним механізмом осмислення власних успіхів та невдач. Цей принцип дозволяє координувати самоорганізацію студентів факультетів фізичного виховання через осмислення

себе і своєї діяльності. Він забезпечить формування у студентів культури здоров'я на основі гнучкості.

У процесі дослідження встановлено, що на основі загальнонаукових принципів можна удосконалити освітній процес під час формування у студентів високого рівня культури здоров'я, а також чітко сформулювати вимоги до змісту, форм та методів організації системи формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури в процесі неперервної професійної підготовки. Загальнонаукові принципи відображають специфіку практичної діяльності щодо формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури у процесі неперервної професійної підготовки. Причому порушення вимог принципів, або їх ігнорування не лише суттєво знизить ефективність освітнього процесу у ВНЗ, а й руйнуватиме його основи. Тобто, принципи, які вважаємо за доцільне покласти в основу реалізації системи формування культури здоров'я студентів факультетів фізичного виховання, визначають мету, спрямованість, зміст та безпосередню організацію цього процесу, що охоплює усі теоретико-методологічні аспекти.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на визначення специфічних принципів, що матимуть вплив на формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури та механізмів їх практичного впровадження.

1. Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012-2020 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1095.9378.0>
2. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України]; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Мойсеюк Н. С. Педагогіка : навч. посіб. / Н. С. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
4. Слостенін В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособ для студ. высш. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенін, Г. И. Чижакова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
5. Гуменюк С. В. Фахова підготовка майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій – вимога часу / С. В. Гуменюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 2 (39). – С. 68-70.
6. Маріонда І. І. Загальний теоретико-методологічний аналіз педагогічних принципів формування валеологічного світогляду студентів // І. І. Маріонда, Е. М. Сивохоп // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 1 (12). – Херсон : Грінь Д. С., 2015. – Т. 5. – С. 61-65.
7. Сливка Л. В. Інтеграція матеріалів польської педагогічної літератури із практикою підготовки майбутніх вчителів до здоров'язбережувального виховання / Л. В. Сливка // Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Тернопіль, 5-6 квітня 2017 р.) / укладачі : В. С. Кавецький, А. В. Вихрущ, О. Я. Жизномірська, Т. Г. Дідух. – Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. – С. 244-246.

Мосейчук Ю. Ю. Практические аспекты реализации системы формирования культуры здоровья студентов факультетов физического воспитания.

В статье акцентируется внимание на необходимости разработки и внедрения в образовательный процесс системы формирования культуры здоровья будущих учителей физической культуры в процессе непрерывной профессиональной подготовки. Обосновывается необходимость использования общенаучных принципов в профессиональной подготовке будущих специалистов. Проанализировано своеобразие и содержание общенаучных принципов как основы при формировании высокого уровня культуры здоровья у будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: научные подходы, система, профессиональная подготовка, культура здоровья, будущие учителя физической культуры.

Moseichuk Yu. Yu. Scientific principles of Realization of Students' Health Culture Formation of the Faculties of Physical Education: Practical Aspects and Perspectives.

The article focuses on the need to develop and introduce into the educational process the system of forming the health culture of future teachers of physical education in the process of continuous vocational training. The necessity of using general scientific principles in the training of future specialists is highlighted. Their importance is substantiated in the course of the study. The author analyzes the essence and content of general scientific principles during the formation of a high level of health culture among future teachers of physical education.

Key words: scientific approaches, system, vocational training, health culture, future teachers of physical education.